

Branje znanstvene fantastike ali Je znanstvena fantastika resnično mitologija moderne dobe?

METKA KORDIGEL

POVZETEK

Bistvo mitskega je iskanje odgovorov na eksistencialna vprašanja človekovega bivanja, iskanja smisla in cilja njegovega življenja na zemlji. Zdi se, da postaja slednje v dvajsetem stoletju enako boleče in da vzbuja vsaj toliko nelagodja in strahu, kot v pradavnini, takrat, ko so miti začeli nastajati.

Človeštvo, ki se v času, ko kaže, da je verjetno prišlo do roba svoje eksistence, v času, ko lahko že najmanjša neprevidnost povzroči njegov konec, in ko kaže, kako civilizacija neizogibno pelje v (ekološki) propad, sooča s svojo nesposobnostjo, da bi situacijo obvladalo in trend razvoja obmilo, bolj kot kdajkoli potrebuje obrambne psihološke mehanizme, ki mu pomagajo živeti z naraščajočimi strahovi.

Ena izmed možnosti je brez dvoma ubeseditev vseh možnih strahov, vseh možnih problemov zato, ker vzbuja takšna zgodba pomirjujoče zagotovilo, da človek vsaj do neke mere situacijo obvladuje. Tako kot dogma, religija in mitologija, predstavlja tudi znanstvena fantastika galerije slik, kamor je mogoče brez težav projicirati svoje kolektivne strahove in od tod ali dobiti pomirjujoče zagotovilo, da bo vse dobro, ali pa vsaj izvedeti, da so tudi drugi že zaznali probleme, da so jih že evidentirali in da to pomeni, kako smo verjetno že v položaju, ko začenjamo situacijo obvladovati.

ABSTRACT

READING SCIENCE FICTION - IS SCIENCE FICTION REALLY THE MYTHOLOGY OF THE MODERN AGE?

The essence of the mythical is the quest for answers to the existential questions of man's life, the search for sense and a goal in a person's life on earth. It appears, in the twentieth century, that the latter is becoming equally painful and that it stirs at least the same amount of discomfort and fear as it did in prehistoric times when myths began to emerge.

Today, when humanity seems to have reached the verge of existence, in a time when even the slightest lack of caution could mean the end of one's existence, and when civilization seems to be on the inevitable road to (ecological) ruin, it is having to face its incapability of overcoming this situation and turning the development trend on its head, and more than ever before humanity needs defensive psychological mechanisms to help it live with its growing fears.

One of the possibilities is undoubtedly the verbalization of all possible fears, all potential problems, because this type of story induces a calming assurance that man still controls the situation, at least to a certain degree. Like dogma, religion and mythology, science fiction represents a gallery of pictures into which one can effortlessly project one's collective fears and receive in return either the soothing assurance that everything will be all right or at least find out that others have also identified the problems, that they have already recorded them and that this means that we have probably already reached the situation when we are beginning to control it.

"Sirene s Titana so potemtakem kvečjemu dokaz, da je tudi znanstvena fantastika zmogla postati mitologija - ... - in da jo je moč uporabiti kot vesoljno skušnjo pri iskanju novega izkustva in nove poti. In da je žanr zmožen česa takega, kakor so nekdaj znali viteški romani dati videnje Don Kihotu in sentimentalizem Laurencu Sternu, si je treba pojasnjevati s temeljno naravnostjo zvrsti, ki se drugače kot, na primer, detektivska povest ne sprašuje: "Kdo je ubil tega in tega?" marveč: "Kdo je ta in ta? Kdo sem jaz? Kdo smo? Odkod? Kaj je naš zadnji namen?"¹ piše avtor znanstvene fantastike Branko Gradišnik v spremni besedi k romanu Sirene s Titana, ki ga je sam prevedel. S tem se uvršča med tiste, ki razmišljajo o znanstveni fantastiki kot o resni literarni vrsti, kot o literaturi, ki lahko da bralcu še kaj drugega kot omamen trenutek pozabe ob napetem branju. Nasprotno. Tudi Gradišnik, tako kot mnogi drugi, ugotavlja, da je znanstvena fantastika več kot literarna vrsta, saj po njegovem mnenju opravlja poleg literarnoizpovedne še psihološko funkcijo - funkcijo mita dvajsetega stoletja.

Zelo podobno razmišlja tudi Drago Bajt, vodilni slovenski znanstvenofantastični teoretik, v spremni besedi k zbirki znanstvenofantastičnih zgodb z naslovom Prodajalna svetov:

"Priznati moramo, da tudi znanstvenofantastična književnost nemalokrat kaže mitične težnje. Ne gre za to, da se razglaša za mitologijo moderne tehnične civilizacije, za mit ali folkloro atomske dobe, temveč predvsem za to, da skuša prikazati globalno podobo sveta predvsem na osnovi univerzalne človeške vednosti, ob pomoči celotne teoretične in praktične duhovne skušnje sodobnega človeka..."²

Tako torej slovenska razmišljanja o znanstveni fantastiki.

Zagrebska šola, katere najznamenitejši in mednarodno najbolj uveljavljeni literarni teoretik znanstvene fantastike je brez dvoma Darko Suvin,³ meni drugače. V študiji Znanstvena fantastika in utopizem⁴ definira Darko Suvin znanstveno fantastiko kot popolno nasprotje mitološkemu, saj po njegovem mnenju:

1. Gradišnik B.: Spremna beseda v Vonnegut K. ml: Sirene s Titana, Ljubljana, 1979, str. 152.

2. Bajt D.: Ljudje, zvezde, svetovi, vesolja. - V: Prodajalna svetov, Ljubljana, 1979, str. 173

3. Darko Suvin je mednarodno priznana avtoriteta na področju znanstvene fantastike, saj skorajda ni seznama sekundarne literature, kjer bi manjkala njegova bazična dela s tega področja.

4. Suvin D.: Naučna fantastika i utopizam, Umjetnost riječi, Zagreb, 1963,2, str.113 - 135.

- mit pojasnjuje nastanek problemov in pojavov, znanstvena fantastika pa probleme izumlja in jih razrešuje,

- mit probleme sprejema kot dano dejstvo, izven prostora, znanstvena fantastika pa jih sprejema v časovnem razvoju kot začasno realizacijo potencialno neskončnih možnosti,

- mit implicira obstajanje krutih in nespremenljivih norm človeka in sveta, znanstvena fantastika pa te predpostavke razbija,

- mit noče poznati zgodovine in je ne priznava (zgodovinsko motivacijo pa uporablja le za zakrivanje svojega ahistoričnega jedra), znanstvena fantastika pa je pogojena s posebno razvitim smislom za zgodovino,

- upanje se pojavlja v mitih samo zato, da je kasneje lahko zatrto, znanstvena fantastika pa gradi na upanju - znanosti in filozofiji.

Vendar je treba pripomniti, da Suvinovo razmišljanje temelji na ugotovitvi, "da je funkcija znanstvene fantastike popularizacija znanosti".⁵ In čeprav se nekoliko niže popravlja, češ da je ta popularizacija znanosti le drugorazredna funkcija te literarne vrste, vendarle lahko sklepamo, da je torej Suvinova definicija, da je znanstvena fantastika čisto nasprotje mitološkemu, še iz časov, ko je vladalo med ljudmi še dokaj optimistično razpoloženje, češ da bosta znanost in tehnika ustvarili za človeka tako rekoč raj na Zemlji in na bližnjih planetih našega in sosednjih osončij in da je najmanjši problem rešiti nekatera zoprna vprašanja, ki nastajajo v zvezi z vedno večjim udobjem in vedno več odpadki take ali drugačne vrste. Znanost bo z levo roko rešila tudi to. Naloga znanstvene fantastike v tem kontekstu naj bi bila po Suvinovem mnenju in po mnenju njegovih somišljenikov (čeprav jo Suvin, kot rečeno, le postavlja na drugo mesto in pušča na prvem mestu literarno izpovedno moč), počasi pripraviti ljudi na družbene spremembe, ki jih bo razvoj znanosti v bližnji ali nekoliko bolj oddaljeni prihodnosti prinesel. Torej naj bi imela znanstvena fantastika poleg literarne predvsem še didaktično funkcijo.

In ker po tej optimistični varianti razvoj znanosti in - s tem človeštva - ne prinaša nikakršnih problemov, sami od sebe odpadejo bivanjski problemi človeka in človeštva, ki nastajajo v zvezi z njim, s tem pa tudi vsa psihološka prizadetost ob branju znanstvene fantastike. To pa pomeni, da je edini psihološki proces, ki se v bralcu aktivira ob prekrivanju njegovega vidnega polja pričakovanj (šolskega znanja in vsakdanjih izkušenj) in pomenskega polja besedila, "proces začudenja v odnosu do empirične resničnosti pisateljevega okolja in začudenje zaradi prisotnosti nečesa novega, česar v svoji empiriji (bralci) ne pozna."⁶

Na ta način, ob takšnem gledanju na problem, Suvin resnično ne more misliti, da naj bi imela znanstvena fantastika in mit karkoli skupnega.

Podobno odklonilno stališče do mitološkega v znanstveni fantastiki ima tudi beograjski literarni teoretik in literarni zgodovinar Zoran Živković. V eseju: Kaj je znanstvena fantastika⁷ ugotavlja, da tisti, ki mislijo, da je znanstvena fantastika neke vrste novodobna mitologija, izhajajo iz prepričanja, da je mit način gledanja na svet, katerega cilj je prodiranje onstran meje znanega zato, da bi določili smernice, obrazce za vedenje in ravnanje za čas, ko se bo človek resnično znašel onstran teh meja.

5. Ibid., str.127.

6. Ibid., str.118.

7. Živković Z.: Što je naučna fantastika. - V.: Naučna fantastika, Beograd 1976, str. 5 - 17.

Potemtakem je znanstvena fantastika spet didaktično sredstvo, ki je, ravno zaradi trivialnosti večjega dela svoje produkcije, kot naročena, da seznanja široke ljudske množice s tem, kaj bo za skrivnostnimi mejami med znanim in neznanim čudovitega odkrila znanost v najbližji prihodnosti in kako je treba s temi novostmi ravnati, kako bo treba živeti, da bomo kar se da užili dobrobiti razvoja.

Živkovič pravi, da definiranje znanstvene fantastike kot sodobnega izraza mitološkega pogleda na svet ne prinaša dovolj jasnosti v problem in da mitološko ne more biti *diferentia specifica* znanstvene fantastike. S tem se seveda strinjamo, ne strinjamo pa se z njegovo definicijo mita in mitološkega in ne strinjamo se s tem, kakšno "mitološko" funkcijo na podlagi te definicije mita podtakne znanstveni fantastiki. Zdi se namreč, da redukcija mita na didaktično sredstvo ni sprejemljiva in da je treba poiskati definicijo mita drugje.

Za začetek bi morda veljalo pogledati, kaj piše v Slovarju slovenskega knjižnega jezika:⁸

mit - am (i) 1. izročilo, pripoved o nastanku sveta, (nenavadnih) naravnih pojavih, bogovih in drugih bajeslovnih bitjih: miti odražajo starodavne doživljaje naroda....

2. knjiž. zelo pozitivna, a nerealna predstava o določenih dogodkih, pojavih, ljudeh: ohranjati, podirati, ustvarjati mite o čem; okrog njega se je spletel cel mit / germanski mit o čistosti rase.

Zelo podobno razmišlja o mitu v Mali literarni teoriji dr. Kmecl:

"MIT (grš. beseda, pripoved) - pripoved o bogovih in skrivnostnih bitjih, kasneje tudi o imenitnih junakih. S takšnimi zgodbami zvečine religioznega značaja si je skušal človek odgovarjati na vprašanja o stvarjenju in delovanju sveta, smiselnosti življenja, o silah, ki vladajo človekovi usodi. Vse so izmišljene, vendar na natančni logiki, ki vidi svet kot nenehno nasprotje med dobrim in zlim (v kršč. mitu: bog - hudič), med minljivostjo in večnostjo, srečo in nesrečo, skratka v dinamičnih opozicijah."⁹

In tudi Kmecl, tako kot Slovar slovenskega knjižnega jezika, loči med t.i. etnološkim mitom, ki razlaga vzroke naravnih pojavov, in pol zgodovinskim mitom, ki je deloma nastal na zgodovinski osnovi, pri čemer pripominja, da se besedo mit uporablja tudi "za dejanja in ljudi, ki so spriči svoje nenavadnosti, pomembnosti, usodnosti in posebnih moči še komaj verjetni".¹⁰

Ne v literarni teoriji, ne v Slovarju ne moremo prebrati ničesar o tem, da bi naj mit segal prek meja človekove vednosti in nato poučeval ljudi, kako naj se vedejo takrat, ko bodo meje padle, se pravi nič takega, na čemer gradi Živkovič svoje odklonilno stališče do zveze med mitološkim in znanstvenofantastičnim. Nasprotno. Anton Ocvirk vidi funkcijo mita čisto drugje. Ko razporeja v skupine snovi, motive in tipe, ki so jih pesniki jemali za gradiva svojih del, takole razmišlja o funkciji mitološkega:

"V prvo skupino spadajo mitološke, legendarne in pravljicne snovi, tradicionalne zgodbe, pripovedke, bajke, simbolično - mitični liki in personifikacije nadnaravnih božanskih bitij, v katerih se zrcali verovanje preprostega človeka, njegovo tolmačenje življenjskih in prirodnih skrivnosti..."¹¹

8. Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2. knjiga, Ljubljana, 1975, str. 794.

9. Kmecl M.: Mala literarna teorija, Ljubljana, 1976, str. 183.

10. Ibid., str.185.

11. Ocvirk A.: Teorija primerjalne literarne zgodovine, Ljubljana, 1975, str. 86.

Po Ocvirku mit torej ni nekaj onstran meja, ni nekaj, kar bi ustvarili tisti, ki vedo več. Nasprotno. Mit nastane ravno na tej strani meje zato, ker ljudje ne vedo, kaj je na drugi strani, in se zato v strahu, ugibanju in upu sprošča njihova domišljija. To pa pomeni, da mit ne more biti didaktična literatura, ki naj bi ljudi pripravljala na prihodnost. In pomeni, da je mit slika majhnega, nevednega človeka, tistega, ki ne ve, kako in kaj, ki nima informacij, a čuti, da te informacije (to vedenje) nekje so in da jih lahko nekdo uporabi tudi tako, da bodo njemu škodovala.

"Kakor vemo, tiči v mitih, zlasti v starih, globlje jedro, v njem pa se skriva pojmovanje sveta, do katerega se je človek dokopal v davni, ko je iskal pomena vsemu, kar nas obdaja, in skušal najti smisel in cilj svojega bivanja."¹²

Bistvo mitološkega je torej iskanje odgovorov na bistvena eksistencialna vprašanja človekovega bivanja, iskanje smisla in cilja njegovega življenja na zemlji. In zdi se, da postaja to slednje v dvajsetem stoletju enako boleče, enako grozljivo in da vzbuja vsaj toliko nelagodja in strahu, kot ga je povzročalo takrat v pradavnini, ko bi naj miti začeli in nehali nastajati. Kajti dejstvo je, da človek še zmeraj ni našel smisla in cilja svojega bivanja na zemlji, in vse bolj celo kaže, da se utegne zgoditi, da ni nikakršnega smisla in nikakršnega cilja.

Časi so torej nadvse primerni za nastajanje novih mitov. Vendar ne le zato, ker je človeka danes strah, verjetno bolj, kot ga je bilo strah kdajkoli v njegovi zgodovini. C.G.Jung razmišlja¹³ še o nečem drugem. Zdi se mu namreč, da se človeštvo ne more kar tako zlahka navaditi življenja brez "angelov varuhov", brez zaščitne roke, ki mu bo pomagala na noge in ga pripeljala na pravo pot, če bo morda z nje zašel. Pravi, da ne smemo podcenjevati problemov, s katerimi se sooča človek, ki je vso svojo zgodovino živel v carstvu vladajočih religij in njihovih dogem. Te so mu namreč v prvi vrsti omogočale, da se mu ni bilo treba soočati s samim seboj in s svojimi resničnimi problemi. Vsa njegova močna, nevarna, usodna doživetja, povezana s prebujanjem vsebin nezavesti, je bilo namreč mogoče na za človekovo zmožnost dojemanja primeren način uvrstiti v obstoječi religiozni sistem. Religija je delovala kot zdravilni napitek, saj je človeku pomagala, da je asimiliral vsak prodor arhetipske slike iz kolektivne sfere nezavesti z religiozno sliko in se na ta način izognil svojemu osebnostnemu razcepu.

Dogma je dobesedno zamenjevala kolektivno nezavest s tem, da jo je zelo na široko definirala. In zato katoliška oblika življenja skorajda ni poznala psihološke problematike. Vsa kolektivna nezavest je bila zajeta v dogmatske predstave.

Kolektivna nezavest nikoli ni bila tako problematična, kot je danes, saj so bile pred krščanskimi dogmami pač antične in pred njimi kakšne druge. Nikoli v zgodovini človeštva ni manjkalo močnih slik, ki bi človeka ščitile pred strahovi in dvomi njegove nezavesti. Oblike nezavedanega so se zmeraj izražale v zaščitniških, rešilnih slikah in so bile tako izrinjene "v kozmični, izveduševni prostor".¹⁴

Ikonoklastija reformacije pa je dobesedno razbila ščit zaščitnih slik in od takrat ena za drugo propadajo. Slike so postale moteče zato, ker se niso skladale s prebujenim razumom. Poleg tega pa so ljudje že zdavnaj pozabili, kakšen je pravzaprav njihov pomen. (Pomen brezmadežnega spočetja in edinega Boga je postal tako zastrt kot krasitev božičnega drevesčka in barvanje pisank ob veliki noči.) Arhetipske slike so apriori tako nabite s pomeni, da se sploh več ne postavlja vprašanje, kaj naj bi pravzaprav

12. Ocvirk A.: Literarna umetnina med zgodovino in teorijo, 1. del, Ljubljana, 1972, str. 204.

13. Jung C. G.: O arhetipih kolektivne nezavesti, Psihološke rasprave, Beograd, 1978, str. 347 - 389.

14. Ibid., str.357.

pomenile. Zato bogovi od časa do časa umirajo, saj ljudje v nekem trenutku odkrijejo, da nič ne pomenijo, da so to pravzaprav nekoristne stvari, ki so jih ljudje kot oni oblikovali iz kamna ali lesa. Človek odkrije, da do tega trenutka o svojih slikah sploh nič ni mislil.

Reformacija pa je pomenila le začetek. Po tem so se slike krušile druga za drugo in - tako je prišlo do današnjega zastrašujočega simbolnega siromaštva.

"V taki situaciji pa je človek nagnjen k iskanju novih slik,"¹⁵ ugotavlja Jung, "novih nazorov, novih bogov, po navadi tistih, ki jih častijo daljni narodi. Teh simbolov ne razumemo, zato niso tako banalni kot stari bogovi."¹⁶

In res lahko danes opazujemo beg evropske mladine v tuje oblike vzhodnega verovanja. Vendar je mogoče opaziti, da postopek privzemanja novih, sosednjih, bogov danes deluje le kratek čas.

"Vse večje siromaštvo v simbolih prinaša s seboj duhovno siromaštvo."¹⁷ "Naš intelekt je dosegel neslutene uspehe, toda istočasno je ostala naša duševnost opustošena."¹⁸

Danes smo globoko prepričani, da tudi v najoddaljnejšem kotičku vesolja, kamor bomo lahko kmalu potovali, ne bomo našli nikakršnega boga, nikakršne "višje sile". Vemo, da nam preostane le še obupno beganje po mrtvi praznini neizmerljivih vesoljskih prostranstev.¹⁹

Ni se mogoče izogniti spoznanju, da ta praznina mnoge plaši, zato njihova fantazija obupno išče točko, da se bodo nanjo lahko oprli. Ker bogovi sosednjih ljudstev niso več rešitev, saj tudi ti v svojem okolju bolj ali manj izgublajo verodostojnost in prepričljivost, iščejo tisti, ki se počutijo preveč izgubljene, preveč prazne, nove bogove.

Gre za psihološki postopek, ki se imenuje identifikacija s kolektivno psiho, ko človek, ki se počuti preveč ranljivega in ki že pride do spoznanja, da svojih problemov sam nikakor ne more rešiti, najde rešitev v povezavi svoje osebe (persone - po Jungu) z neke vrste velikim vodjo. To je seveda regresivna drža, saj ta veliki vodja, guru ali kakšen drug mesija dobrote in ljubezni, ki jih je v zadnjem času kar veliko, človeku popolnoma odvzame odgovornost za njegovo lastno usodo. Guru, mesija, je lastnik velike resnice, in tisti, ki se mu pridruži, nima druge naloge, kot da vanjo veruje. Njegovo poslanstvo na zemlji, namen in cilj njegovega bivanja sta sedaj jasno definirana: to je oznanjanje velike resnice, prepričevanje ali uničevanje tistih, ki vanjo ne verjamejo, širjenje slave in veljave velikega vodje, saj se skupaj z njim vzpenjajo tudi pristaši njegovega nauka.

Drugi, manj skrajni in zato mnogo bolj razširjen način iskanja omejitev v velikem praznem prostoru je prav tako regresivne narave. Človek očitno na vsak način hoče izsiliti situacijo iz svojega otroštva, ko je bilo življenje še povsem enostavno in pregledno: če bo ubogal, bo vse dobro. In tako smo sicer v glavnem pokopali bogove, z veliko vneto pa se držimo mnogih starih vraž in rekov. Z zdravo pametjo (v sferi zavesti) sicer lahko dojamemo, da ni nobene razlike, če gremo na letalo v petek 13. ali v soboto 14. Toda globoko v nas je zasidran strah pred letenjem, pred višino. In ker na vsak način hočemo nekakšno zagotovilo, da bo vse dobro, se podzavestno regresivno vrnemo v model vedenja iz otroštva, se oprimemo stare prepovedi, jo upoštevamo in imamo pomirjujoč občutek, da smo za svojo varnost nekaj (pravzaprav vse, kar je bilo v naši moči) ukrenili.

15. Ibid., str. 358.

16. Ibid., str. 359.

17. Ibid., str. 359.

18. Ibid., str. 361.

19. Ibid. str. 361.

Vraževernost je danes razširjena kot le kdaj. Ljudje potrkaajo na les, če izrečejo kaj takega, kar bi se utegnilo s pretiranim pohvalnim govorjenjem pokvariti, shranjujejo štiriperesne deteljice, kupujejo tombolske lističe s srečnimi številkami, ko srečajo dimnikarja, se primejo za gumb, in se vznemirjeni sprašujejo, v katero smer jim že ne sme križati poti črna mačka: z leve na desno, ali pa morda z desne na levo...

Mnoga praznoverja so povezana z nebom in prostorom nad njim. Ljudje se preprosto ne morejo navaditi, da tam zgoraj ni nikogar in da ga, če je že kdo, mi resnično ne zanimamo.

Dva od treh ljudi v bivši Zahodni Nemčiji redno prebirata svoj horoskop in eden od njiju v to, kar prebere, tudi verjame, pravi dr. Peter Niehnke, psihoterapevt, v svoji disertaciji o psiholoških vidikih astrologije. In ne le, da želijo ljudje brati o tem, da bodo imeli v ljubezni srečo in o tem, da bodo v šoli in službi uspešni, celo resni poslovneži naročajo horoskope za svoja podjetja in tovarne.

Tudi izdajatelji časopisov in revij so natančno izračunali, za koliko se dvigne naklada publikacije, če v njej začnejo objavljati horoskop.²⁰

Praznoverje (želja po verovanju), da nebo odloča o naši usodi, se nenazadnje kaže tudi v prepričanju o odvisnosti našega značaja in naših sposobnosti od konstelacije zvezd v trenutku, ko smo se rodili. In ne le to. Na nebu naj bi bilo tudi zapisano, kakšno bo naše življenje s človekom, rojenim v tem ali onem nebesnem znaku. Ljudje vedo, kateri nebesni znaki med seboj dobro shajajo in kateri ne. Ni dvoma, da je regresivna drža v zvezi z verovanjem o tem, kako nebo odloča o naši osebni sreči in nesreči, zasidrana v ljudeh bolj, kot to njihova racionalistična vzgoja in izobrazba dovoljujeta. Zato pravzaprav redkokdo popolnoma priznava, da v astrologijo verjeme. Mnogo pogosteje slišimo na to vprašanje izmikajoče se odgovora: "Kaj - pa - če - je - vendar - kaj - na - tem !"

Kot rečeno, naš racionalistični čas uradno pač ni naklonjen veri v bogove Zodiaka.

Že nekoliko bliže k znanstveni fantastiki pa nas pomakne verovanje v bližnja srečanja tretje vrste, doživljanje vizij in kolektivnih vizij v zvezi z njimi. Sergius Golowin piše v svoji knjigi z značilnim naslovom: Bogovi atomske dobe²¹ o sektah, društvih, klubih nekakšnih novodobnih vernikov, ki razočarani nad človeštvom in njegovo nesposobnostjo poskrbeti za svojo usodo, polni upanja čakajo na rešitev zemeljskih problemov - od zgoraj. Gre za nekaj podobnega, kot je Klub pričakovalcev v Remčevi Mani, le da ljudje, ki jih opisuje Golowin, ne čakajo zaman. Mnogi med njimi srečajo kdaj pa kdaj na kakšni samotni cesti ali na kakšnem odročnem kraju čudovita, pametna in močno zaskrbljena bitja s tujega planeta, ki svariijo človeštvo pred norim razvojem dogodkov in ki istočasno zagotavljajo, da ne bodo dovolila, da bi do katastrofe zares prišlo, saj imajo dovolj tehničnega znanja, da jo lahko učinkovito preprečijo.

Kakšno je razmišljanje in čustvovanje teh ljudi, pojasnjuje del govora gospoda Konstanza na 4. mednarodnem NLP - kongresu:

"Velika večina nas je prišla semkaj zaradi velikanskega občutka osamljenosti na tem svetu in v velikem upanju, da bomo tukaj, med sebi enakimi, našli odgovore na marsikatero težko življenjsko vprašanje."²²

20. Golowin S.: Magische Gegenwart, Munchen, 1980, str. 123.

21. Golowin S.: Götter der Atom-Zeit, Bern, 1980

22) Ibid., str. 51.

Neka gospa, ki je srečala Marsovece je izjavila:

"Kljub vsemu mislim, da bi nas vesoljci lahko rešili vseh naših težav."²³

In gospa Elisabeth Klarer: "Takrat (ob srečanju z njimi) me ni bilo niti malo strah. Počutila sem se le čudovito varno."²⁴

"Vsa ta pričevanja kažejo, da nekateri ljudje brez takšne tolažbe ne bi mogli več živeti,"²⁵ ugotavlja Golowin in dodaja, da se je ta "zvezdna religija" v zahodnem svetu tako razširila, da že lahko govorimo o "novi mitologiji, ki je nastala na slikovnem bogastvu vseh tisočletja ohranjenih starih mitov".²⁶

V tem kontekstu pa je seveda mogoče zastaviti tezo, da je znanstvenofantastična literatura eden izmed mehanizmov, ki pomagajo človeku obvladati neznano:

"Že iz davnih začetkov človeške družbe lahko opazujemo mehanizme, ko človek za tisto, kar sluti, najde oblike, s pomočjo katerih bo to neznano obvladal ali vsaj ublažil."

(Jung)

Da je res tako, dokazuje pogled v preteklost, v prazgodovinski čas, ko je človek zavestno še verjel v magično moč besede, v najzgodnejšo dobo jezikovnega razvoja, ko je bilo vsako jezikovno izražanje nekoliko podobno kasnejšemu umetniškemu izražanju, saj je bilo prežeto s čustvenim nabojem in prepojeno z izrazitim ritmom in melodiko.²⁷

Marko Terseglav piše o tem, da je tedaj "pripoved o izjemnih dogodkih in božanskih ljudeh, ki naj bi bili zglede drugim (torcj mit) potrebovala privzdignjeno besedo, mitično formulo, tabuiziran jezik in ritmičnost."²⁸ In dodaja, da je za pesem že od nekdaj veljalo, da ima čarobno moč.

In tako kot je prazgodovinski človek, ko je videl, da lahko nariše sliko, napravi kipec konja, mislil, da je ne samo gospodar konja, ki ga je izdelal, ampak tudi pravega konja, in je začel verjeti v magično moč svoje umetnosti,²⁹ na natanko isti način se je rodila vera, da človek z ubeseditvijo fantastičnih, sanjskih slik in vizij, ki so vrele iz njegove nezavesti, obvladuje skrivnostno, nerazumljivo in grozečo naravo okrog sebe.

Kako velika je morala biti vera v magično moč besede, dokazuje dejstvo, da se je v nezavesti ohranila vse do danes. Spomnimo se situacije, ko otrok v šoli stiska pesti in odločno sam pri sebi šepeta: "Mene ne! Mene ne!" in resnično verjame, da ne bo vprašan. Gotovo je, da se še nismo otresli vere, da življenje prepletajo nekakšne skrivne sile, ki jih je z besedo mogoče nekako podrediti naši volji.

In ker je očitno to tako, ni nobenega razloga, da danes ob novih problemih, novih ugankah, novih strahovih, ki pa niso nič manjši, kot so bili tisti v predzgodovinskih časih, ne bi uporabljalo človeštvo enakih (preverjenih) modelov obvladovanja neznanega. Vse možne probleme, vse možne strahove, vse možne situacije je treba ubesediti zato, ker vzbuja takšna zgodba pomirjujoče zagotovilo, da človek vsaj do neke mere situacijo

23. Allingham C.: *Flying Saucer from Mars*, London, 1954, str. 140.

24. Golowin S.: *Götter der Atom-Zeit*, Bern, 1980, str. 49.

25. *Ibid.*, str. 49.

26. *Ibid.*, str. 85.

27. Boškovič - Stulli M.: *Pojava književnosti in ljudskom društvu*, Uvod v književnost, Zagreb, 1969, str. 53.

28. Terseglav M.: *Ljudsko pesništvo*, Literarni leksikon, 32. zvezek, Ljubljana, 1987, str. 61.

29. G. H. Luquet: *L'art et la religion des hommes fossiles*, Paris, 1926. Cit. po.: Boškovič - Stulli M.: *Pojava književnosti in ljudskom društvu*, Uvod v književnost, Zagreb, 1969, str. 53.

obvlada. Tako kot dogma, religija in mitologija, predstavlja tudi znanstvena fantastika galerije slik, kamor je brez težav mogoče projicirati svoje kolektivne bivanjske strahove in od tod ali dobiti pomirjujoče zagotovilo, da bo vse dobro, ali pa vsaj izvedeti, da so tudi drugi že zaznali probleme, da so jih že evidentirali, in da to pomeni, da smo na ta način že v položaju, ko začenjamo situacijo obvladovati.

In kakšna je galerija teh slik?

"V oči bode resnica, da je množica najodličnejših čisto fantazijskih kreacij že stoletja zaključena, da je v prazgodovini in najkasneje v antiki nastalo največ nekaj ducatov mojstrov in, suverenih kreacij in da se ob njihovih paradigmatičnih vsebinah oplaja fantastika (tudi znanstvena) še danes."³⁰

Gre torej za vedno enake vzorce psihološkega reagiranja na najelementarnejše mentalne procese v človekovi nezavesti, za slike, ki se porajajo, ko se arhetipi prebijajo iz nezavesti v zavest tako, da se povezujejo s kompleksom jaza in se tako uzaveščajo.

"Vse metode, pojme in imena, celo cele teorije, ki si jih umetnost sposodi pri znanosti, so le nesamostojni dodatek motivom in vzorcem, ki jasno kažejo svoj prastari mitski izvor,"³¹ ugotavlja Stanislaw Lem v svoji kritični analizi znanstvene fantastike: Fantastika in futurologija.

In tako ni čudno, da nas mnoge znanstvenofantastične zgodbe, kljub temu, da govorijo o aktualnih strahovih, močno spominjajo na stare biblijske zgodbe in na mite starejših narodov. Ni naključje, da v času, ko vse kaže, da bo človeštvo dopolnilo svojo usodo, iz nezavesti spet vstajajo prastari motivi o koncu sveta in o Noctu, ki bo skupaj z vzorci starih zemeljskih oblik življenja apokalipso preživel in, ko bo prišel čas za to, zaplodil novo življenje.

Nič drugače si namreč ni treba razlagati Pečjakove znanstvenofantastične zgodbe Odisej se vrača, saj tudi v njej pride do neke vrste vesoljne poplave - radiacije, tudi tam na (vesoljski) ladji ostanejo ljudje in semena, ki bodo, ko bodo "vode odtekle", ko bo sevanje usahnilo, spočele na Zemlji novo vegetacijo.

Pečjakova verzija je seveda modernejša kot tista v Bibliji, saj je že na prvi pogled prilagojena "znanstvenemu" pogledu na svet. Naravni, fizikalni in biološki zakoni veljajo. Ekološka katastrofa, ki zamenja vesoljni potop, se zdi z znanstvenega in futurološkega vidika kaj verjetna. V njej ni nikakršnega boga, nobenih čudežev, nobene transcendence, tako da človek, ki so ga vzgojili v novodobnih, racionalističnih in "znanstvenih" šolah nima nikakršnih zavor, da bi jo sprejel. Vendar pa za pripovedjo v resnici stojijo dogme neke nadomestne religije, katere korenine ležijo v zgodnjem 19. stoletju. Biblijski mit je samo adaptiran na ideologijo romantikov in Ch. Darwina. Na mesto mitološke rešitve življenja na Noetovi barki stopi pač prepričanje o večnosti življenja. Človek tu ni več le bitje, ki mu je stvarstvo podrejeno. Človek je tu sam stvarnik in začetnik novega življenja.

Relacija med človekom in njemu sovražnimi silami, ki jih ne obvlada, ki ga ogrožajo in ki mu vlivajo strah, je v znanstveni fantastiki popolnoma takšna, kot jo lahko najdemo v klasični mitologiji.

30. Lem S.: Phantastik und Futurologie I, Frankfurt, 1989, str. 416.

31. Lem S.: Phantastik und Futurologie I, Frankfurt, 1989, str. 415.

	MIT	: ZNANSTVENA FANTASTIKA
IZREDNE RAZMERE	JEZA TISTIH SIL, KI UREJAJO ŽIVLJENJE (BOGOVI, DUHOVI) LAHKO POVZROČI KATASTROFO: NEVIHTO, POTRES, POPLAVO → APOKALIPTIČNI MITOLOŠKI MOTIVI.	ČE SE TEHNIKA OBRNE PROTI ČLOVEKU, TO GOTOVO PRIVEDE DO KATASTROFE: (ELEKTRIČNI MRK V VELEMESTU, PADEC LETALA, POŽAR V STOLPNICI), LAHKO TUDI DO POPOLNE KATASTROFE → APOKALIPTIČNI ZNANSTVENO-FANTASTIČNI MOTIVI.
NORMALNE RAZMERE	ČLOVEK SVETA IN SIL, KI GA UREJAJO, NE OBVLADA IN NE RAZUME. PRED TEMI SILAMI SE POČUTI MAJHNEGA, NEBOGLJENEGA, ODVISNEGA, RANLJIVEGA.	TEHNIKA JE VSE BOLJ OD ČLOVEKA NEODVISNA MOČ, VOLJA. ČLOVEK SE POČUTI OB NJEJ VEDNO MANJŠEGA IN VEDNO BOLJ NEBOGLJENEGA, OD NJENE "DOBRE VOLJE" JE V VEDNO VEČ ŽIVLJENJSKIH SITUACIJAH ODVIŠEN.

Skratka, človek je majhen in nebogljen, sveta še ne obvlada (mit), oziroma ga ne obvlada več (znanstvena fantastika), prepuščen je silam, ki so v zelo majhni meri odvisne od njegove volje, na katere lahko le omejeno vpliva (molitev, skrbno ravnanje s tehniko). Tako božanstvo kot tehnika nam postavljata zakone, po katerih živimo, in posredujeta simbole, s katerimi naj ju častimo. In tako prvi kot druga kršitev teh pravil strogo, včasih tragično, kaznujeta.

"Znanstvena fantastika izhaja iz naraščajoče divergence med dvema krivuljama, ki bi se v idealnem primeru morali prekrivati. Na eni strani je to krivulja znanstvenofantastičnega napredka, na drugi strani pa krivulja etično moralnega napredka, socialne etike, osebne morale, humanosti. Strmo vzpenjanje prve krivulje spremlja stagnacija, če ne celo padec druge.³² To vodi do razkola v človekovi zavesti. Na eni strani tako opazamo občudovanje visoko razvite tehnologije in tip znanstvene fantastike v zgodnejših časih njenega razvoja, ko literatura tehniko mistificira in ji pripisuje vsemogočnost. Tiste, ki znajo z njo ravnati, pa predstavlja tako, kot je stara mitologija predstavljala in opevala svoje zgodovinske osebnosti, ko so nanje projicirali vse svoje želje in dobre lastnosti, ki so jih v njih sami hoteli videti, in jih tako povzdignili v vsemogočna božanska ali polbožanska bitja.

Na drugi strani pa upoveduje nov tip znanstvene fantastike z afekti preobložene sanjske slike, ki izvirajo iz bivanjskih strahov. V tem primeru zamenjata znanost in tehnika nekoč skrivnostno naravo in na ta način se v novi mitologiji ohranja prastara arhetipska slika o večnem boju nebogljenega človeka s sovražnim, skrivnostnim svetom, ki ga obdaja.

32. Graaf V.: Homo Futurus, Hamburg, Düsseldorf, 1971, str. 60.

To pa brez dvoma pomeni, da lahko tudi pri znanstveni fantastiki, tako kot pri klasičnem mitu, govorimo o t.i. etiološkem mitu in o polzgodovinskem, junaškem mitu, o etiološki znanstveni fantastiki - tisti, ki je izraz človekovega iskanja iracionalnih, neobvladljivih zakonitosti delovanja tega sveta in strahu pred tem delovanjem, in o junaški znanstveni fantastiki, tisti, ki skorajda mystificira junaška dejanja pionirjev tehničnega razvoja in ki nastaja iz človekove psihološke potrebe po projekciji ideala junaškosti na konkretno zgodovinsko osebo.

Gre za podoben postopek, kot ga lahko opazujemo na primer pri nastanku mita o kralju Matjažu, kot ga je opisal dr. Trstenjak.³³ Če so namreč ljudje potrebovali junaškega in obenem dobrega kralja, so začeli potrebne lastnosti vnašati, projicirati v tistega, ki je po dolgih časih vendarle pokazal nekaj takih želenih lastnosti. Tako sta ljudska želja in domišljija ovenčali svojega kralja s sijem kreposti, ki je ta dejansko ni imel.

In iz enakega razloga, brez dvoma, nastajajo danes znanstvenofantastični junaški miti, saj danes, bolj kot kdaj, človek z omejenim znanjem in z omejenimi sposobnostmi, kot jih imata avtor in bralec, ni sposoben ne razumeti ne rešiti problemov, ki se z njimi človeštvo sooča.

A vse kaže, da tudi "ljudska" domišljija ne verjame več, da bi lahko človek, pa naj bo še tako plemenit in pameten, razrešil gordijski vozle naše civilizacije, zato kaže zgodovina razvoja znanstvenofantastične literature v zadnjem času vse manj junaške in vse več etiološke znanstvene fantastike.

33. Trstenjak A.: Človek bitje prihodnosti, Ljubljana, 1985, str. 446.